

Olivier Clément

HRISTOS A ÎNVIAT!

Cuvinte despre sărbătorile creștine

Copertă: Delia-Maria Kerekes
Tehnoredactare: Pr. Eugen Mera
Corectură: Monica Felecan, Nicoleta Pălimaru
Lectură: Pr. Cătălin Pălimaru
Ilustrație copertă: Învierea, prelucrare după un fragment de mozaic din katholikon-ul mănăstirii Hosios Loukas, Boeotia, Grecia.

Traducerea a fost realizată după Olivier Clément, *Christ est ressuscité*. Propos sur les fêtes chrétiennes, Desclée de Brouwer, Paris, 2000.

© Desclée de Brouwer, Paris, 2000

© Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2017, pentru ediția de față

Editura Renașterea © 2017

Piața Avram Iancu, nr. 18

RO – 400117, Cluj-Napoca

e-mail: editura_renasterea@yahoo.com

www.renasterea-cluj.ro

Tel: 0264-599649

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CLEMENT, OLIVIER

Hristos a înviat!: cuvinte despre sărbătorile creștine /
Olivier Clément; trad. de Nicolae Turcan; tipărită cu binecuvântarea Înaltpreașfințitului Părinte Andrei, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului. - Cluj-Napoca: Renașterea, 2017

ISBN 978-606-607-230-4

I. Turcan, Nicolae (trad.)

2

Olivier Clément

HRISTOS A ÎNVIAT!

Cuvinte despre sărbătorile creștine

Tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului

† ANDREI

Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului
și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului

Traducere de Nicolae Turcan

Cluj-Napoca, 2017

Timpul sărbătorilor

Dumnezeu ne-a făcut cunoscută „taina voii Sale, după buna Lui socotință, astfel cum hotărâse în Sine mai înainte, spre iconomia plinirii vremilor, ca toate să fie iarăși unite în Hristos” (Ef 1, 9-10).

Timpul naturii, ciclic, și timpul Legământului, istoric, se regăsesc deci adunate sau, pentru a relua termenul paulin, *recapitulate* în Hristos. „Toate prin El s-au făcut”, spune Sfântul Ioan (In 1, 3), și „După ce Dumnezeu odinioară [...] a vorbit părinților noștri prin prooroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul” (Evr 1, 1-2). Așa cum au remarcat adeseori Părinții, este ca o întreită întrupare a Cuvântului: în cosmos, în istoria sfântă și în Iisus Hristos. Sau, mai degrabă, există o singură întrupare, cea de-a treia, însă întrucât aceasta adună și transfigurează întreaga realitate umană și cosmică, ea face cu puțință citirea prezenței Cuvântului în cartea lumii și în cea a istoriei... Fără ea, rațiunile divine din lucruri, precum și Cuvântul Vechiului Testament vor rămâne pentru noi mesaje de

neînțeles, redactate în limbi parțial necunoscute. Darul limbilor de la Cincizecime ne permite să înțelegem în Hristos acest dublu mesaj.

Hristos este noul Adam, ultimul Adam, venit să-Și reia creația într-un mod definitiv. Asumând întregul destin al omului, El desăvârșește toată pozitivitatea creației și istoriei, le distruge negativitatea, sau, mai degrabă, le schimbă semnul și le face receptacole ale vieții. Prin puterea Sa, El este plinirea exemplului și așteptării celor aleși, patriarhi, legislatori și profeți; prin singurătatea și excluderea Sa, El îi adună pe cei împrăștiați, al căror număr fusese înmulțit chiar de progresul alegerii, și pregătește universalitatea mântuirii. Prin transfigurarea Sa, El desăvârșește teofaniile arhaice și anticipează ultima teofanie a celei „de-a doua veniri”. Prin moartea și învierea Sa, El distruge împărăția morții. Astfel, „recapitulând” în Sine natura și istoria, inaugurează o nouă creație unde nimic nu va mai despărți umanul de divin.

Toate tipologiile¹ Părinților, împreună cu liturgia Bisericii ne învață că Hristos ne descoperă Vechiul Testament ca pe o „pregătire pentru Evanghelie” și ca pe o dimensiune a Întrupării, arătând cum „cuvintele Legii și ale profeților au modele în Evanghelii” (Origen, *Comentariu la Matei*, X, 15). Să ne limităm la câteva exemple. Lemnul care alină amărăciunea apei este o

¹ Un asemenea personaj – sau o asemenea scenă din Vechiul Testament – este conceput ca un „tip”, ca o prefigurare a unui aspect din revelația evangheliilor.

imagine a crucii. Avraam și Isaac, urcând spre locul de sacrificare, înfățișează împreună pe Hristos jertfitor și jertfă deopotrivă. Trecând din nou prin Egipt, prin deșert, prin Iordan, Iisus reface drumul lui Israel. Pentru a distruge infidelitatea, ispita Sa o recapitulează pe cea a lui Adam ori, la fel de bine, pe cea a poporului în deșert. Israel ceruse carne în ziua prepelițelor (Num 11, 23), un semn la Masa (Ieș 17, 2-7) și, adorase, de asemenea, vițelul de aur (Ieș 23, 1-35). Răspunsul asemănător al lui Hristos către Satana Îl transformă, de acum înainte, în ultimul Israel.

Toate acestea deoarece „tipologia” nu este doar un simplu joc de imagini, ci exprimă o participare reală. Dualitatea tragică a omului derizoriu și a Dumnezeuului teribil este abolită; bătrânul din Apocalipsă anunță privitorului pe „leul tribului lui Iuda”: „și am văzut [...] un Miel, ca înjunghiat” (Apoc 5, 5-6). Vremea intervențiilor suverane ale monadei divine dezvăluie durerea așteptării Mielului celui jertfit de la întemeierea lumii (Ap. 13, 8) pentru a găsi în istorie momentul jertfei Sale. Monada se deschide și dezvăluie imensitățile iubirii Treimii. Mânia se revelează ca dragoste, dragoste respinsă, fără putere în fața libertății răătăcite a omului, dragoste pregătitoare, așteptând ca o femeie să poată, în sfârșit, să vrea să o primească... Mâna care închidea gura lui Iov iat-o aici, de acum înainte, străpunsă. Acesta este adevăratul răspuns dat lui Iov – această mână străpunsă care lasă strigătul suferinței omenești să pătrundă în veșnicie pentru a se topi în iubire... „Martorul ceresc”, „cel ce dă [...] bună

mărturie” din „locurile înalte” (Iov 16, 19), pe care Iov îndrăznise o clipă să-L invoce, iată-L devenit El însuși mai rău decât Iov, pentru a-i introduce pe cei care-L cheamă în extazul iubirii Treimii...

Dacă Hristos recapitulează istoria umană, El oferă, de asemenea, ciclurilor cosmice plenitudinea sensului lor.

Recitim astfel ciclul anual: Crăciunul, la solstițiul de iarnă, reprezintă implorarea în întuneric și momentul brusc în care lumina începe să răsară. Învierea coincide cu primăvara. Primăvara trebuia cu adevărat să cuprindă în mod simbolic momentul în care viața triumfă, nu pentru o vară trecătoare, ci pentru vara cea veșnică a Împărăției. Dacă natura renaște primăvara, este pentru că aceasta marchează sărbătoarea creației, fiindcă, după o intuiție arhaică, reînnoirea este, dintr-un punct de vedere, o actualizare a primăverii cosmice, a momentului paradisiac. „Pentru a ne aminti în fiecare an despre crearea lumii, Dumnezeu a făcut primăvara, când totul este înmugurit și în floare” (Filon, *Spec. Leg.*, 150). Dacă primăvara este momentul creației lumii, trebuie deci ca, în virtutea unui fel de „sacramentalizare” a timpurilor cosmice, să fie și momentul re-creării sale, căci Dumnezeu nu face nimic „fără rost”. Trei momente își corespund aici, fiecare încărcat de o dezvoltare temporală: clipa creației, când atingerea eternității inițiază dinamismul paradisiac; clipa căderii, când atingerea neantului relativ, către care se întoarce libertatea umană, introduce în timpul începutului ființa pentru moarte; și clipa învierii, din care se ivește o durată

transfigurată, nu pentru ca temporalitatea paradisiacă să fie restaurată din nimic, ci pentru ca timpul, decăzut el însuși, să devină de acum înainte receptacol al veșniciei. O corespondență intimă unește cele două clipe când veșnicia inaugurează și apoi învie timpul. „În ce anotimp este înviat Mântuitorul? întrebă Sfântul Chiril al Ierusalimului. Cântarea cântărilor ne răspunde: *iarna s-a terminat, ploaia a încetat, s-a îndepărtat. Florile au apărut pe pământ, clipa tăierii a sosit*. Oare nu acum este pământul plin de flori și se taie viile? Pentru că suntem în aprilie, iată-ne în primăvară, această epocă este cea a lunii care este cea dintâi la evrei, în care se sărbătorește Paștele; dar dacă altădată era Paștele simbolic, acum este Paștele real” (*Cateheze*).

Grigore de Nyssa, reluând vechiul simbolism, care vedea în echilibrul și plenitudinea luminoasă a momentului când se întâlnesc echinoxul de primăvară și luna plină o reîntoarcere a splendorii paradisiace, aplică acest simbolism mai întâi la triumful lui Hristos: „... viața luminoasă triumfă... [luna] nu se culcă înainte de a-și amesteca razele cu ale soarelui, în așa fel încât să existe o singură lumină fără discontinuitate, prin întregul ciclu al zilei și al nopții, fără spațiu de întuneric. Întreaga ta viață să-ți fie deci o singură sărbătoare și o mare zi, curată de orice întuneric” (*Scrisori*, 4).

Învierea copleșește așteptarea noastră. Natura umană și, prin ea, cosmosul se regăsesc asumate de însăși persoana Fiului lui Dumnezeu – unite în El cu natura divină, într-o unire care le îndumnezeiește.

Înălțarea introduce natura noastră chiar în sânul Treimii. „Plinirea vremii” deschide timpul desăvârșirii. Începând de acum, Hristos trece umanitatea Sa de la moarte la viață, în noi înșine, la trupul Său de slavă, umanitate pe care o asimilează prin tainele Bisericii. „Și împreună cu El ne-a sculat și împreună ne-a așezat întru ceruri, în Hristos Iisus” (Efes 2, 6), împreună cu Tatăl. Dumnezeu împlinește proiectul Său veșnic de îndumnezeire. „În vremurile din urmă, Cuvântul, fiind unit cu slăbiciunea naturii noastre, S-a făcut trup din dragoste de om și, fiind unit cu omul, a luat în El întreaga noastră natură pentru ca prin apropiere de cele dumnezeiești natura umană să fie îndumnezeită, orice unire fiind sfințită prin acest început” (Sfântul Grigore de Nyssa, *Adv. Apolin.*). O dată pentru toți – *hapax* – după cum o mărturisește Epistola către Evrei, Hristos „a intrat în Sfânta Sfințelor... și a dobândit o veșnică răscumpărare” (Evr 9, 12-14).

Dar desăvârșirea este oferită, nu impusă. Cincizecimea propune, în harul Sfântului Duh, asimilarea liberă de către fiecare persoană umană a puterii dumnezeiești care strălucește din trupul slăvit al lui Hristos. Istoria este, de acum înainte, o istorie a focului pe care Hristos a venit să-l arunce în lume și care nu încetează să îmbrățișeze sufletele, este o istorie a luminii, *iconomia Sfântului Duh*.

Dacă istoria are un sens, dacă ea scapă repetiției ciclice și destinului, dacă este cu adevărat „istorie” ce trebuie trăită, nu îndepărtată, aceasta se întâmplă

fiindcă Întruparea este un fapt unic. Acest *hapax* care desăvârșește istoria și care o întemeiază, acest Eveniment care nu poate fi pus în rând cu alte evenimente, pentru că doar el le califică drept ceea ce sunt, acest eveniment „sparge cercul” în care „rătăcesc necredincioșii”, după cum subliniază pe larg Sfântul Augustin în capitolele de la 10 la 20 ale cărții a XII-a din *Cetatea lui Dumnezeu*.

Desigur că păcatul își urmează repetiția absurdă, umplând cu plictiseală percepția noastră asupra ciclurilor cosmice. Dar această înlănțuire, această linie orizontală făcută din cicluri sudate unele de altele ca tot atâtea ochiuri ale unui lanț al sclaviei, această orizontală a unei succesiuni absurde este deodată spartă de verticala Întrupării: Dumnezeu S-a făcut om, a coborât până la moarte și iad, apoi S-a înălțat la dreapta Tatălui, pentru a uni între ele veșnicia dumnezeiască și condiția temporală cea mai infernală, în scopul de a ne așeza în inima însăși a timpului reînnoit astfel, deasupra repetiției ciclice și a înlănțuirii păcatului, pentru a ne permite să-L întâlnim pe Dumnezeu cel viu și să ne adăpăm din chiar viața Sa, o viață de o asemenea desăvârșire că nu poate fi decât veșnică. Această întâlnire cu „Lumina neînserată” introduce în destinul umanității, deci al fiecărei persoane umane, o noutate care îl transformă în istorie. La limită, istoria și istoria sfântă sunt sinonime. În măsura în care *Vestea* atinge, bine sau rău, toate națiunile pământului, umanitatea iese din timpul ciclic pentru a intra în istorie, în istoria tragică și sfântă. De acum înainte timpul care torturează și ucide este același

cu Momentul crucial în care suferința și moartea sunt
înghițite de Slavă. Acesta este mesajul de sărbătoare pe
care îl celebrează Biserica.

Așteptarea și sosirea

Iată că începe Adventul¹, aceste patru săptămâni care ne îndrumă spre Crăciun și care, pentru creștinii Occidentului, marchează începutul anului liturgic. În tradiția bizantină Postul Crăciunului începe în 15 noiembrie.

Cuvântul care a fost scris mult timp „advent” vine din latinescul *adventus* care înseamnă venire, sosire. Este o reluare a așteptării biblice, aceea a „Slujitorului”, a „Omului ceresc” care trebuia să restabilească regalitatea contestată sau respinsă de Dumnezeu. Firește că ne putem întreba, așa cum o făcea în secolul al XII-lea un mare mistic cistercian, Aelred de Rievaulx: „Cum poate veni în cer și pe pământ Cel care le umple pe amândouă?” Răspunsul se află în Prologul lui Ioan: „În lume era și lumea nu L-a cunoscut”. Iar Aelred concluzionează: „El era deci prezent și absent în același timp”.

Astfel, Întruparea trebuie plasată în dinamismul global al lumii create. Proiectul original al lui Dum-

¹ Perioadă de patru săptămâni înainte de Crăciun la catolici (*n. trad.*).

nezeu rămâne unirea divinului cu umanul. Odată cu Întruparea, Dumnezeu nu face decât să reia din interior ceea ce nu încetase să fie al Său, deși nu voia să fie, El redeschide ceea ce omul și puterile întunericului încercaseră să închidă.

Astfel, Adventul a fost mai întâi de toate o lungă așteptare a lui Dumnezeu însuși, o lungă și câteodată tragică poveste de dragoste, până la consimțământul Fecioarei, prin care drama libertății umane a fost, în sfârșit, dezlegată. Avem prea adesea despre Dumnezeu o concepție filosofică și, după cum s-a spus, „jupiteriană”: o atotputernicie fără limite. Evanghelia schimbă viziunea noastră: înaintea acestui Dumnezeu care întrupează, a acestui prunc din iesle, a acestui om cu ochii bandajați care este bătut și batjocorit, în fața agonizantului din Ghetsimani și a torturatului de pe Golgota, înțelegem că Dumnezeu respectă libertatea omului până la a Se lăsa asasinat de ea, înțelegem că El nu este autorul răului. Și că El vine, că ajunge la noi pentru a ne împărtăși bucuriile – la nunta din Cana, de exemplu – sau disperările, pentru a le deschide către veșnicia Sa, pentru a ne oferi o viață mai puternică decât moartea. De acum înainte știm că Hristosul, Cel nedespărțit de noi, omul maxim, pentru că este Dumnezeul-om, este cel mai loial însoțitor, dar, în același timp, că El este imensitatea luminoasă în care inima se aprinde și zboară, găsim curajul cel bun și încrederea cea bună.

Totuși, această prezență este o prezență tainică, o prezență sacramentală, am putea spune, pe care, pentru

a o primi mai bine, o așteptăm. Nu cu această așteptare goală care distruge timpul, ci cu o așteptare plină, care îl zidește. Îl așteptăm pe Cel care este deja acolo, așa cum Îl aștepta Maria în ultimele săptămâni de sarcină. Pentru a-L aștepta mai bine și pentru a-L primi mai bine, trebuie să devii sărac și să-ți oferi inima. Fapt care apare, în Biserica latină, prin reducerea semnelor de sărbătoare și în Biserica bizantină printr-o anumită disciplină a postului.

Admirație sfântă, dar și încredere: în țările din Nord li se cere copiilor înarmați cu un calendar special să deschidă în fiecare zi o ferestruică! Și nu este numai pentru a îndepărta sărbătoarea păgână *Sol invictus*, a Soarelui neînvins, pe care Biserica a suprapus-o peste Advent în săptămânile care preced solstițiul: cu cât se lungește și se îngroașă noaptea, cu atât mai mult așteptăm noi lumina!

Adventul nu anunță numai prima Venire, smerită și tainică, ci și pe cea de-a doua, victorioasă pe față: nu atât că Hristos va veni în lume, ci că lumea va fi transfigurată în Hristos. Noi suntem deci într-un alt Advent, același, dar universal de această dată, cel al Parusiei. Primul Advent a reunit și iluminat Legea biblică și înțelepciunea greacă. Cel de-al doilea Advent – și aceasta este sarcina noastră, în Hristos, prin Duhul libertății – trebuie să reunească explorările umanului realizate de Occident, meditațiile asiatice, salturile vitale ale Africii și Americii latine.

Reluată de așteptarea biblică, omega (în care re trăiește alfa) al religiilor și culturilor, așteptarea este

pentru fiecare dintre noi cea a unei Prezențe care nu încetează să vină, pentru a merge până în adâncul muritor al vieții noastre, să-l ia asupra Sa și să-l deschidă către infinit.

Toată viața omului este o așteptare reînnoită fără încetare și la fel întreaga istorie a umanității în căutarea sa după dreptate, frumusețe și prietenie. Conștiința devine mereu mai atentă față de absența și prezența „Celui care vine”: prin bucurie și necaz, prin bine și rău, fiindcă, spunea Angelus Silesius, „chiar dacă Iisus S-ar naște de o mie de ori la Betleem, ce importanță are dacă El nu Se naște și în mine?” (*Pelerinul heruvimic*, „Trebuie ca Dumnezeu să Se nască în tine”). Cu condiția de a aduce în adâncul sufletului și în istoria oamenilor lupta cea mare și smerită a răbdării și a nădejzii, da, lupta Adventului.

„Iată, fiule, pe Dumnezeuul inaccesibil”

Este bine să interpretăm, în lumina lui Hristos, și evoluția cosmică, și mișcarea istoriei, și Biblia ca făcând parte din „pregătirea evanghelică”. Dar este și mai bine să citim Evangheliile în lumina Crucii dă-tătoare de viață, văzută ca „singur teolog”, după cum afirmau Părinții Bisericii. De aceea, vechile liturghii numesc Nașterea „un alt Paște” și întind anul între cei doi poli, cel al Paștelui Nașterii și cel al Învierii.

Cu siguranță că, în Occident, sub admirabila influență franciscană, Crăciunul a îmbrăcat caracterul unei sărbători plină de tandrețe și familiaritate (lăsăm la o parte, abținându-ne să judecăm, folclorul și comerțanții). De altfel, simbolismul arborelui este foarte profund, deoarece arborele crucii, a cărui sămânță a fost semănată la Betleem, trebuia să devină noul Arbore al vieții. Taina bulversantă a nașterii și a copilului (este adevărat că ne naștem pentru a muri) devine cu adevărat accesibilă tuturor, credincioși sau nu.

Vechile liturghii nu ignoră această bucurie simplă și bună, căci simplul fapt de a exista este deja atât de emoționant, dar ele pun simultan accentul pe cvasi-aneantizarea lui Dumnezeu și pe recrearea lumii. Pentru oricine a presimțit – atât în pasajele majore ale Scripturii, cât și în cele ale vieții – taina tulburătoare a acestui Dumnezeu pe care „nimeni nu L-a văzut vreodată” și pe care, de altfel, „nimeni nu L-ar putea vedea și să rămână viu”, identitatea Sa cu pruncul amenințat, a cărui față se oferă fără apărare, are ceva uluitor. El, Cuvântul veșnic în care Se rostește Tatăl și care ține lumile, iată-L devenit acest prunc incapabil de vorbire, culcat într-o iesle care amintește de animalele „fără cuvânt”, tradiția vorbind aici despre bou și despre măgar. De fapt, n-a spus Isaia că „boul își cunoaște stăpânul și asinul ieslea domnului său” (Is 1, 3)?

„Persoane refugiate” din cauza administrației grele a unui imperiu care se credea universal, Maria și Iosif, evitând găzduirile aglomerate, s-au refugiat în staul – o grotă, fără îndoială, în această țară de unde nu lipseau locuințele cavernă. Da, grota tradiției. Foarte întunecoasă, ea simbolizează lumea învăluită de tenebre, dar iată că o lumină străină o învăluie așa cum va învălui, treizeci de ani mai târziu, un mormânt săpat în stâncă. Prin aceeași grotă uterină, expresie a fecundității în sfârșit eliberate a pământului. Maria este pământul redat fecioriei sale originale și de care Dumnezeu S-a folosit pentru a plămădi trupul întrupării Sale.

Căci Maria a rostit da-ul, *fiat*-ul – „fie mie după cuvântul Tău” – care a permis dumnezeiescului Exclus să reîntre în inima creației Sale pentru a o reînnoi din interior. „Întruparea, spunea Nicolae Cabasila, a fost nu doar opera lui Dumnezeu, ci și a voinței și credinței Fecioarei” – a încrederii smerite și puternice a unei tinere fete (*Patr. orient.*, 19, 2).

Nașterea feciorelnică este atestată, la Matei și la Luca, prin evangheliile copilăriei a căror veridicitate pare evidentă atâta timp cât ele întâlnesc așteptările primelor comunități care își imaginau un meteorit zgomotos...

Nașterea feciorelnică sparge, prin intervenția directă a transcendenței, lanțul nașterilor pentru moarte. Apărea astfel o ființă pe deplin vie, asupra căreia neantul nu are nicio putere și care nu va intra în moarte decât printr-o ascultare voluntară identică iubirii. Pentru a o învinge și a ne deschide, chiar din adâncul tenebrelor noastre, niște căi adesea neașteptate ale învierii.

În acest prunc se unesc cerul și pământul, zidul separării se năruie și umanitatea este eliberată în secret de finitudinea sa. Se dezvăluie astfel *izvorul* luminii care fusese presimțit de înțelepți și profeți. Un germene de foc – „foc am venit să arunc în lume” – este de acum înainte semănat în evoluția cosmosului și în istoria oamenilor. Crăciunul ne angajează într-o uriașă mișcare a întrupării, care va restaura creația lumii și va exploda în cea din urmă transfigurare a sa.

Crăciun întotdeauna prezent, căci liturghia, rugăciunea, dragostea vie fac și astăzi să se nască în noi Hristos și, prin noi, dacă avem curajul de a nu ne sustrage, în această umanitate care Îl ignoră. Chiar în acest univers infinit în care nebuloasele se nasc și mor, unde „găurile negre” par picuri de neant, univers pe care totuși Sfântul Benedict îl vede minuscul ca pe un fir de praf în lumina divină. În această rază căzută peste iesle și care îi încântă astăzi pe copii – pe acești copii care suntem cu toții – așa cum i-a încântat pe păstori și i-a atins pe magi.

Nu, nu suntem orfani. Dumnezeu, după Crăciun, nu este un Dumnezeu îndepărtat, accesibil câtorva mistici, câtorva inițiați. El este atât de aproape: un chip, și deci orice chip, puține paie, câteva animale și oameni care știu că ele „văd pe loc” steaua și oamenii care scrutează stelele – întreaga existență transfigurată de veșnicie. Totul s-a făcut în liniște; trebuie să tăcem și să revenim la picturile liniștii, la un iconograf anonim sau la un Georges de La Tour. Și să pășim în întunecime încrezători, căci „steaua dimineții” s-a înălțat și în inimile noastre.

Epifanie și Teofanie: manifestarea Treimii

În primele secole, se sărbătorea la 6 ianuarie, data aproximativă a solstițiului, ansamblul primelor „manifestări” (epifanii) ale Cuvântului întrupat: Nașterea, adorarea magilor, Botezul lui Iisus în Iordan... Această sărbătoare „sintetică” există încă în Biserica armeană. Altfel, s-a operat o despărțire între 6 ianuarie și 25 decembrie, data mai precisă a solstițiului. Pe 25 decembrie se sărbătorește Nașterea. Pe 6 ianuarie, catolicii sărbătoresc adorarea magilor și pe 11, Boboteaza. Ortodocșii unesc magii și Nașterea, dar insistă asupra Bobotezei.

Magii

Evanghelia ne spune că veneau din Orient și că erau conduși de o stea. La origine erau preoți mazdeeni și zoroastrieni (mazdeismul, religie iraniană, insistă asupra dualității dintre lumină și întuneric). În epoca

lui Iisus, numele de magi îl aveau nu doar preoții, ci și astrologii și magicienii orientali. Pentru evanghelistul Matei, aceștia sunt înțelepții (și savanții) păgâni, care simbolizează participarea altor culturi, non-biblice, la misterul Nașterii, fapt nu fără importanță pentru dialogul interreligios de astăzi. În secolul al II-lea, Sfântul Iustin avea să vorbească despre „semințele Cuvântului” pretutindeni prezente. Dumnezeu-omul (și omul hristificat) este mai mult decât alții, fiindcă nu cosmosul îl salvează pe El, ci El salvează cosmosul: acesta este singurul răspuns la intuițiile arhaizante ale *New Age*-ului!

Steaua este miraculoasă sau excepțională (o cometă, o supernova). Probabil că era vorba despre o temă astrologică: existau pe atunci, în Orient, astrologi călători. S-a găsit la Qumran chiar un horoscop al lui Mesia.

Aurul, smirna și tămâia sunt parfumuri arabe, la rândul lor mărturii ale universalității. Biserica a văzut în aur semnul majestății regale, în smirnă, pe cel al sacerdoțiului suprem, iar în tămâie, utilizată pentru îmbălsămare, vestea morții și învierii Mântuitorului. Oare magii erau în număr de trei, oare erau ei regi? Nu știm nimic în această privință. Occidentul i-a văzut în culori diferite, pentru a reprezenta marile rase omenești. Afirmăție naivă ce susține că au existat (și există încă și astăzi) alte „pregătiri evanghelice” decât Vechiul Testament.

Botezul în Iordan

Sfântul Ioan Înaintemergătorul apela rudimentar la un ritual de pocăință: unic (diferit de abluțiunile practicate de comunitatea semi-monahală de la Qumran) și destinat chiar evreilor (iar nu păgânilor care se converteau).

Iisus S-a botezat nu pentru că avea nevoie de pocăință – Ioan I-o reamintește –, ci pentru a asuma până la capăt condiția noastră, pentru a lua asupra Lui mizeria oamenilor care se afla într-o anumită măsură în apele purtătoare de moarte în adâncul cărora se ascundeau, după cum arată simbolismul icoanei, forțele neantului. Astfel, El le distruge, smerenia Sa triumfă asupra orgoliului lor, iar aceasta este o nouă etapă în recrearea naturii noastre și în restituirea demnității oamenilor. Adâncit în creația cuprinsă de întuneric, El Se înalță eliberând-o. „Plecându-Ți capul în fața Înaintemergătorului, spune liturghia bizantină, Tu ai biruit capetele demonilor. Scufundându-Te în ape, Tu ai luminat universul ca să Te slăvească”.

Astfel, „apele”, despre care vorbește primul verset al Facerii, se regăsesc la începutul noii creații. Hristos sfințește „materia primă” a universului, seva vieții terestre, le umple de strălucirea Sa, adică de lumina Duhului Sfânt. Apa devine spirituală, „matriceală”, căci „pe când Iisus coborî acolo, focul se aprinse în Iordan”, scria Iustin (*Dial.* 88, 3) în secolul al II-lea.

Mult timp catehumenii au fost botezați în ajunul acestei sărbători. În Orient, o procesiune se îndreaptă către râul cel mai apropiat, unde se sparge gheața dacă e nevoie, sau către mare, și preotul aruncă o cruce, iar cei curajoși plonjează pentru a o recupera! Dar sensul baptismal s-a pierdut: apa binecuvântată este băută sau păstrată cu grijă pentru „curățirea sufletului și a trupului, sfințirea casei și a oricărui lucru bun”.

Totuși, sensul cel mai adânc al sărbătorii și care îi dă numele de „Teofanie” constă în faptul că ea reprezintă prima arătare a Treimii. Iisus vede cerurile deschizându-se și pe Duhul coborând asupra Lui „sub forma unui porumbel”. Glasul Tatălului răsună: „Acesta este Fiul Meu iubit, întru care am binevoit”, după Sfântul Evanghelist Matei; „astăzi Te-am născut”, după Sfântul Evanghelist Luca. Nu înseamnă că Iisus a fost un simplu om adoptat de Dumnezeu în acest moment, fiindcă acest „astăzi” este veșnic. „Adopțianismul” a fost respins de către Biserică și aceasta, în replică, a mărit importanța sărbătorii Nașterii. La Iordan, a cărei apă unde participă la apa botezului nostru (în Etiopia, până astăzi se amestecă în apa fiecărui botez câteva picături reale din apa Iordanului), Tatăl și-a mărturisit întreaga dragoste pentru Fiul Său asupra Căruia a făcut să Se odihnească Duhul Său. „Iată că la ușa apelor Iubirea cheamă în toate zilele pe cei pierduți”, spune Sfântul Efrem. Și adaugă: „Bucurie pentru trupuri! Ele sunt eliberate de rău și în ape își regăsesc întreaga slavă” (*Imn la Epifanie*, 13).

Miercurea Cenușii și Postul Mare

Postul Mare – din latinescul *Quadragesima*, care semnifică o perioadă de patruzeci de zile – se deschide în Biserica Catolică prin Miercurea Cenușii (în Biserica Ortodoxă prin Duminica Iertării, când toți credincioșii își cer iertare unii de la alții).

Când un foc se stinge, rămâne cenușa, simbol deci al morții și căinței. Avraam, când îndrăznește să se adreseze lui Dumnezeu pentru a face cu el un schimb sublim, își amintește smerit că el nu este decât „praf și cenușă” (Fc 18, 27). Regele din Ninive, când află despre amenințarea lui Dumnezeu, „s-a acoperit cu sac și s-a culcat în cenușă” (Iona 3, 6); astăzi, când preotul pune rămașițele pământeste, spune: „căci pământ ești și în pământ te vei întoarce” (Fc 3, 19). Un rege al Franței, când urma să moară, se întindea pe o cruce de cenușă.

Pentru a ne pregăti de Paști, Postul Mare vrea într-adevăr să ne facă să înțelegem *de ce* anume ne-a izbăvit Hristos: de praf și de cenușă. Cele patruzeci

de zile ale sale ne amintesc de timpul încercării și al schimbării despre care ne vorbește Scriptura: despre peregrinarea poporului prin pustie, când, eliberat din robia egipteană, umbla îndurerat și totuși hrănit cu mană, această anticipare a euharistiei; despre patruzeci de zile petrecute de Moise pe munte în norii și focul slavei; despre patruzeci de zile în care Ilie a mers la Horeb, fiind hrănit în fiecare zi cu plăcintă și cu o ploscă de apă pe care i le aducea un înger; și mai ales despre cele patruzeci de zile pe care Iisus le-a petrecut în deșert, unde a respins ispitele magiei și ale puterii.

Asceza creștină – această „luptă mai dură decât bătăliile oamenilor”, spunea Rimbaud – are ca scop depășirea elementelor morții care se amestecă în existența noastră, pentru a lăsa să urce în noi forța învierii. Postul Mare este timpul ascezei, când catehumenii sunt învățați în vederea botezului pe care-l vor primi în noaptea de Paști. Asceză în care se arată bucuria, fiindcă, după cum spune liturghia bizantină, omul hrănit „cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu” regăsește prin post „o hrană asemănătoare celei a lui Adam în rai”. Demers de încredere și de umilință care dezgolește în noi, sub atâta grijă, agitație și acuzare a celorlalți, angoasa fundamentală și o transformă în mulțumire în fața Hristosului pascal care nu încetează să Se interpună între neant și noi.

În sens larg, postul este limitarea voluntară de la trebuințe pentru a elibera dorința cea mai profundă care, în mod inseparabil, vrea să-L sărbătorească pe

Dumnezeu și să-l slujească pe aproapele. Postul înfruntă și stăvilește cele două „pasiuni-mamă”, pofta și orgoliul, care înfășoară realitatea în jurul *ego*-ului și provoacă insensibilitate spirituală. Fiecare ființă și fiecare lucru pe care nu le mai privim cu interes merită atenția și respectul, căci ele se deschid către infinit.

Nu obligatoriu, dar recomandat, faptul de a nu mânca carne limitează relația de moarte între om și lume. Vladimir Soloviev rezuma astfel sensul postului material: „Nu hrăni senzualitatea ta, [...] curățește-ți și regenerează-ți corpul pentru a te pregăti de transfigurarea corpului universal”.

Un asemenea demers nu are sens decât legat de „postul duhovnicesc”. Trebuie să învățăm să postim de iubirea de putere și de slavă deșartă și să nu ne hrănim iubirea de sine. Să ne abținem de la gânduri și cuvinte deșarte, de la orice folosire a limbajului care-l transformă într-un instrument al puterii sau al profitului și, mai ales, ne spun părinții duhovnicești, să postim de la răutate, de la cuvântul mincinos și poate ucigaș...

Postul trebuie să se adapteze formelor actuale de civilizație. Este important să se situeze împotriva publicității, care tinde să investească dorința omului într-o multiplicare nedefinită și fantasmatică a nevoilor; să se îndepărteze de imaginarul prefabricat și de imaginile și de zgomotele culturii mediatice. Trebuie să știe să impună momente de liniște, de singurătate și de rugăciune către Tatăl „Care este în ascuns” (Mt 6, 6). În familiaritatea icoanelor care ne fac, după cum

s-a spus, „să postim cu ochii”. Și ne învață uneori să vedem, dincolo de temeri și de posesiuni, fața adevărată a celuilalt.

În cele din urmă și mai ales, încă din primele secole ale creștinismului, postul își găsește aplicarea în milostenia față de ceilalți. Experiența foamei, oricât de limitată ar fi ea, ne oferă înțelegerea foamei oamenilor, așa cum experiența angoasei, oricât de limitată ar fi ea, ne dă înțelegerea căutării sensului de către ei. Ce mărturie ar putea astfel să ne dea Postul Mare într-o țară precum Franța, unde cei mai mulți mănâncă prea mult, unii deloc și unde se consumă atâtea tranchilizante! Dar dacă îl comparăm cu Ramadanul, Postul Mare nu este la fel de vizibil. Cu siguranță că generozitatea creștinilor este mare, dar nu se vede, așa cum se vedea în Biserica veche, unde se mulțumeau cu o singură masă la sfârșitul după-amiezii și se abțineau de la carne, pește și lactate. Și, mai întâi de toate, se rugau. Ortodocșii păstrează câteva elemente, destul de atenuate, ale acestor practici, dar, spre deosebire de catolici, au pierdut sensul milosteniei. Milostenia fără post riscă să devină o simplă acțiune umanitară, postul fără milostenie un simplu ritualism. De cât post și de câtă generozitate n-ar fi nevoie astăzi pentru a auzi gemetele Duhului! Căci problema – deopotrivă a sensului și a milosteniei – se pune azi la scară planetară. Când bogații sunt din ce în ce mai bogați și săracii din ce în ce mai săraci, când, în indiferența generală, atâtea sate din Africa neagră nu numără decât bătrâni și copii, aspirăm la o imensă

Miercuri a Cenușii, la un Post Mare aproape permanent, căpătând o importanță socială și culturală. Sfântul Ioan Hrisostomul reamintea că „bunătatea, compasiunea, mila și dragostea exprimă deodată și natura lui Dumnezeu și lucrarea Sa” și că săracul este un alt Hristos. Un post inteligent ar putea elibera inteligența noastră de idoliile economiei pentru a ne permite să facem corespondența între o producție astăzi crescută orbește și foamea reală a omenirii. Dacă nu, avertizarea aceluiași Sfânt Ioan Hrisostom se va abate asupra noastră: „Câinii voștri sunt hrăniți cu grijă, dar la ușa voastră – cea a caselor noastre și, de asemenea, cea a Europei sau Americii de Nord – voi lăsați să moară de foame pe Iisus Hristos însuși” (*Jn ps.*, 48).

Joia sfântă: anticiparea euharistiei

„Iar înainte de sărbătoarea Paștilor, știind Iisus că a sosit ceasul Lui, ca să treacă din lumea aceasta la Tatăl, iubind pe ai Săi cei din lume, până la sfârșit i-a iubit” (In 13, 1). Marea mișcare a iubirii, care este înscrisă în Lege și în profeți, își atinge plenitudinea în această Odihnă în care sunt anticipate moartea și învierea Domnului și deci în euharistie.

Iisus, fără îndoială, în ajunul vechiului Paști iudaic, asumă și transfigurează ritul tradițional. Fiecare familie trebuia să jertfească la Templu un miel fără prihană. Se aduna sângele și, în amintirea intervenției lui Dumnezeu pentru eliberarea poporului din sclavia egipteană, se ungea pervazul ușii. Apoi mielul era preparat fără a i se zdrobi vreun os, după cum va fi cazul pentru Iisus după moartea Sa pe cruce: într-adevăr, afirmă Sfântul Ioan, Iisus este adevăratul Miel pascal.

Luca (22, 27) menționează cupa de vin care inaugura odihna și deasupra căreia cel care conducea adunarea aducea laudă Creatorului. Apoi lua pâinea, o frângea

și o dădea celorlalți. Atunci a spus Iisus: „Acesta este trupul meu, care se frânge pentru voi”. Ultima cupă anunța noul și eternul legământ pe care îl inaugura Mesia. Este cupa pe care Iisus o binecuvântează și o oferă, zicând: „Acest pahar este Legea cea nouă întru sângele Meu” (1 Co 11, 25). Astfel, el își actualizează moartea și învierea, germene al transfigurării ultime: „Și luând paharul, mulțumind, a zis: Luați acesta și împărțiți-l între voi; Că zic vouă: Nu voi mai bea de acum din rodul viței, până ce nu va veni împărăția lui Dumnezeu” (Lc 22, 17-18).

Ultima masă pe care evreii o împărțiseră în Egipt se referea la viitorul imediat, la evenimentul unic și irepetabil al trecerii prin mare. Dar și la viitorul îndepărtat, la ritualul fără încetare repetabil care dă acestei traversări o valoare de victorie și de eliberare. La fel este și cu Cina lui Hristos, în ciuda unei imense diferențe pe care va trebui să o evidențiem. Mai întâi de toate, ea este legată de patima și învierea Sa: ea anticipează, implică și exprimă aceste evenimente fondatoare. Pâinea este frântă așa cum va fi trupul. Vinul este vărsat așa cum va fi sângele. În pâinea frântă și vinul vărsat se află întreaga taină a morții dătătoare de viață a Mântuitorului. În același timp, aceste „antipururi” (care reprezintă, actualizează *typos*-ul, evenimentul însuși) se înscriu în viitorul eclezial, în euharistie: „Aceasta să faceți, ori de câte ori veți bea, spre pomenirea Mea”. Pomenire care nu este altceva decât Duhul Sfânt, prin aceeași anticipare a Parusiei. După

cum o spune liturghia Sfântului Vasile: „...punând înainte cele ce închipuiesc [*les antitypes*] Sfântul Trup și Sfântul Sânge al Hristosului Tău, Ție ne rugăm și de la Tine cerem [...]: să vină Duhul Tău cel Sfânt peste noi și peste Darurile acestea ce sunt puse înainte și să le binecuvânteze pe dânsule și să le sfințească și să le arate: Pâinea aceasta, adică, însuși Cinstitul Trup al Domnului și Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Iar ceea ce este în potirul acesta, însuși Cinstitul Sânge al Domnului și Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care s-a vărsat pentru viața lumii”. Și în „pomenire” ne „amintim” de asemenea de „slava celei de a doua veniri”.

Ioan a scris, începând cu cel de-al șaselea capitol al Evangheliei sale, despre ceea ce a fost probabil învățătura dată de Iisus în momentul ultimei Cine: „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică [...]. Trupul este adevărată mâncare și sângele Meu, adevărată băutură. Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el” (6, 54-56). Trebuie să amintim din nou despre mană, această prefigurare a Celui care este El Însuși „pâine care s-a coborât din cer”.

„Cel ce mănâncă”: verbul folosit este *troguein*, care înseamnă literalmente „a sfărâma”. Sigur că Iisus a reluat tradiția pascală iudaică a eliberării poporului și a trecerii prin mare. El a reluat și a desfășurat pe deplin tradiția mesei legământului. El nu împiedică posibilitatea ca gesturile și cuvintele Sale – până și

acest *troquein* care implică un fel de devorare – să iasă din cadrul biblic deopotrivă înapoi și înainte. Înapoi, pentru a asuma intuițiile cultelor arhaice, misterul „teofagiei”, a devorării zeului prin carnea lumii care devine în mod sacru eveniment cosmic. În așa manieră încât printr-o „hristofanie” ce depășește mult hristologiile noastre exclusiviste, toate tradițiile alcătuiesc un adevărat „pancreștinism”. Și înainte, pentru a înscrie taina în simplitatea deodată gravă și cea mai cotidiană, în pâinea necesității și vinul sărbătorii.

Dar această presupunere nu funcționează fără o răsturnare fundamentală. În cultele arhaice zeii (zeul) vor sacrificii umane, sacrificii transformate puțin câte puțin în sacrificii animale (trecere simbolizată în Biblie prin „non-jertfă” lui Isaac). La rândul lor, eliberarea din robie și traversarea mării nu se întâmplă fără moartea primilor născuți din țara Egiptului și fără înghițirea unei armate întregi. În ultima Cină a lui Iisus, de nedespărțit deci de moartea și învierea Sa, sângele vărsat nu mai este cel al oamenilor – și nici măcar al nevinovaților nou-născuți – sau al animalelor, ci este sângele Dumnezeuului întrupat. Dumnezeu nu mai are nevoie de jertfe, ci El însuși Se întrupează pentru a Se da oamenilor ca jertfă, nu o jertfă de îndreptare cerută de Tatăl, după cum și-a imaginat Anselm de Canterbury, ci o jertfă de sfințire, de reintegrare și de unire.

Să precizăm că, atunci când Iisus, în Joia sfântă, explică sensul tainic al mesei, El precizează că se oferă pentru „cei mulți”, în așa fel încât comuniunea cu

trupul și sângele Său este și comuniune a oamenilor între ei: devenind membre ale lui Hristos, ei își devin membre unii altora. După cum îi scria Maurice Blondel abatelui Wehrlé: „Iisus, persoană divină, a luat asupra Lui nu doar o natură umană, ci *natura* umană [...]”. Persoanele noastre, conștiințele noastre omenești nu sunt astfel decât pentru că, în adâncul lor, se sprijină pe și se luminează de la persoana dumnezeiască a lui Iisus”. În ultima Cină și deci în euharistie, rugăciunea sacerdotală a lui Iisus către Tatăl se împlinește: „Ca ei să fie una precum și noi suntem”. „Comuniunea sfinților” este deopotrivă comuniune cu realitățile sfinte, această pâine și acest vin pe care Duhul le transformă în trupul și sângele Înviatului, și comuniune a persoanelor astfel sfințite.

Este motivul pentru care Sfântul Ioan înlocuiește povestea Cinei, așa cum se găsește la sinoptici, cu cea a spălării picioarelor – prelungire necesară în viața cotidiană a „tainei cununiei” în „taina fratelui”, după cum spunea Sfântul Ioan Gură de Aur. Robul este cel care spală picioarele învățătorului său, în această țară de secetă și praf. Gestul simbolizează astfel slujirea cea mai smerită: fiindcă el nu pretinde să-l curețe pe celălalt în întregime (doar Dumnezeu îl acoperă și-l recrează în manieră baptismală), ci doar să-l ajute pe drumul său...

În Joia sfântă se întrepătrund dragostea fidelă a lui Ioan – și nimeni, spune Origen, nu poate sesiza sensul Evangheliei dacă nu s-a odihnit, ca Ioan, la pieptul lui

Iisus (*Despre Ioan*, 1, 6) –, trădarea lui Iuda și, imediat, lepădarea lui Petru. Petru va plânge, se va căi și va deveni simbolul păcătosului iertat. Iuda se va sinucide din disperare. Oare noaptea – „a ieșit numai decît. Și era noapte” (In 13, 30) – s-a închis definitiv asupra lui? Dar tocmai pe Iuda cel lăuntric fiecăruia dintre noi îl denunță evangheliile și vechile liturghii. Nu știm nimic despre persoana lui Iuda și despre destinul său veșnic. Va avea mila lui Dumnezeu limite? Această sinucidere nu are oare, *de asemenea*, ceva dintr-o căință?

Ultima Cină este deci întreaga celebrare euharistică, anticipează festinul mesianic, venirea Împărăției. În acest ultim exod, cel mai dureros, dar și cel mai creator, euharistia ne atinge din viitor, face din noi oameni care „dau mulțumire pentru toate” (I Tes 5, 18), pentru că în ea „inima absoarbe pe Domnul și Domnul absoarbe inima și din două ele devin una”¹.

¹ Text atribuit de către Filocalie Sfântului Ioan Gură de Aur.

Vinerea sfântă: Drumul crucii

Să fie răstignit! Acest strigăt, dublat de patima oarbă a mulțimii, răsună în întreaga istorie. Nu acuzăm poporul evreu care a fost atunci, după cum spunea Péguy, „teatrul umanității”, ci pe noi, căci noi suntem ucigașii iubirii. Iată că Cel viu, Cel în care n-a fost semănată nicio sămânță de moarte, este condamnat să moară și biciul pleznește acest trup în care respiră Duhul. Bătaia de joc Îl sacralizează în mod neașteptat pe Iisus. Iată-L înveșmântat în purpură de rege, cu capul încoronat și cu sceptrul în mână. Dar purpura este cea a sângelui pe care El îl varsă și pe care îl varsă toți nevinovații pe care îi torturăm și îi masacrăm. Coroana este făcută din spini și sceptrul e o trestie care Îi taie mâna. Cuvântul întrupat, care n-a creat nici răul, nici moartea, le primește ca slujitor suferind. Oricine suferise înainte, oricine suferea atunci și suferă astăzi în lume Îl face pe Hristos să Se poticnească din cauza acestei dureri. Acesta experimentează omenește,

parcurge omeneste drumul singurătăților noastre, al uciderilor noastre, al idolatriilor noastre – și parcurge drumul iertării: iertare [*par-don*], darul [*don*] reînnoit al Vieții¹.

Simon Cireneul, un țăran, spune Sfântul Marcu, unul dintre acei săraci disprețuiți că nu cunoșteau bine Legea, este solicitat de către ofițerul roman când trecea pe acolo și poartă la un moment dat spânzurătoarea omului epuizat, fără îndoială un cerșetor ca și el, mai ghinionist, un bandit sau un revoltat. Dar poate că un schimb întâmplător de priviri îi deschide inima către milă, făcându-l să împărtășească patima lui Hristos. Aceasta se întâmplă și în cazul destinului nostru insensibil, chemat deodată să se depășească...

Se spunea atunci despre un sclav că este *aprosôpos*, „fără chip”. Și iată cum „cel mai frumos dintre fiii oamenilor” nu este decât acest sclav torturat pe care Îl vedem cu atât mai puțin cu cât Îl torturăm, pe care Îl torturăm cu atât mai mult cu cât Îl vedem mai puțin. Astfel S-a identificat El, pentru a-i consola în mod tainic și mai ales pentru a ne chema să îi vedem pe toți cei „fără chip” ai lumii, pe cei pe care îi batem pentru a le lua sufletul, îi constrângem la munci epuizante sau îi dorim fără să-i iubim. Mulți profeți, din cauza deznădejdiei lor, au fost bătuți crunt de mânia lui Dumnezeu. Dar acum vedem bine că omul este cel care, cu ajutorul omului, Îl bate pe Dumnezeu...

¹Joc de cuvinte intraductibil între iertare (*pardon*) și dar (*don*) (*n. trad.*).

Femeile din Ierusalim merg, înlăcrimate, la întâlnirea cu Iisus. Acesta, după cum a remarcat France Quéré, nu a avut dușmani printre femei. O necunoscută a vărsat pe capul Lui un parfum scump și sacru, poate în înțeles mesianic. O prostituată l-a spălat picioarele cu lacrimile sale și le-a șters cu părul capului: pentru dragostea ei și în lumina mormântului unde dragostea se metamorfozează, El a binecuvântat-o. El a înțeles-o pe Maria cea contemplativă și pe Marta, așa cum l-a înțeles pe Petru care a mărturisit că El este Hristosul, Fiul Dumnezeului celui viu. Acum El spune femeilor din Ierusalim: plângeți mai degrabă pentru voi și pentru copiii voștri. El și-a unit astfel patima Sa cu cea a mamelor cărora drogul, banii, foamea și războaiele le-au luat copiii. Rahela nu vrea să se consoleze, așa arată întotdeauna masacrul nevinovaților. Numai El poate să trezească în ele nădejdea: că va învia și că îi va învia cu El și pe fiii noștri. Că ne va comunica seva Sa, El, „lemnul verde”, pentru ca Femeia înveșmântată în soare și toate femeile să dea naștere unui pământ reînnoit. Căci în smerenia Dumnezeului-om nu este nimic altceva decât dragoste, o dragoste creatoare pe care ne-o oferă și o așteaptă de la noi.

Femeile aduceau condamnaților, pentru a le atenua suferințele, vin amestecat cu smirnă. Iisus nu l-a acceptat, pentru că Dumnezeu care este, a cunoscut, într-o luciditate teribilă, o moarte – și deci o înviere – fără limite. Atunci, tot ca batjocură, soldații l-au dat o băutură cu fiere – pentru a adăuga durerilor

trupului și pe cea a sufletului. I-au smuls veșmintele, le-au împărțit între ei într-un mod dezgustător, ignorând acest trup blasfemiat, acest trup găurit de cuie. N-au reușit totuși să-I împartă cămașa cea fără cusătură. Cămașă nedespărțită în Hristos, în pofida tuturor despărțirilor noastre, Biserică a Duhului în care sfinții, dreptii, martirii, creatorii de viață și de frumusețe refac fără încetare pânza de lumină, ca umili „peticatori” ai existenței.

Iisus este ținut pe cruce. Și batjocura sporește, dansul veșnic al scalpului, râsul vulgar și dens: să ne arate puterea dacă e rege, să Se coboare miraculos de pe cruce și Îl vom aclama cu toții și Îl vom pune în frunte. În fața Dragostei crucificate apare murdara hipnoză a puterii. Iisus tace, un „Mesia pe dos”, am putea spune. Nu răspunde nimic nici măcar tâlharului răstignit lângă El și care-L somează în batjocură să-Și manifeste puterea. Dar celălalt tâlhar, în ultimul strigăt al libertății sale, își clamează credința: „Pomenește-mă când vei veni întru împărăția Ta”. Și Hristos îi deschide raiul pe loc, fiind El însuși raiul, adică prezența lui Dumnezeu. Astfel a plantat El, în inima pământului însângerat, noul Arbore al Vieții, metamorfozând crucea.

Fiecare dintre noi – oare n-ar trebui să vorbesc decât despre mine? – este în același timp tâlharul care blasfemiază și cel care-și mărturisește credința. Rugăciunea noastră, precum „Crucea făcătoare de viață”, este chemată să ne unească, făcând din spațiul îndoielii

spațiul însuși al credinței. Astfel încât, în momentele morților noastre parțiale – când totul pare fără ieșire – ca și la sfârșitul agoniei noastre, noi ne rugăm: „Iisuse, pomenește-mă când vei veni întru Împărăția ta”; fie să auzim: „Adevăr îți spun, astăzi vei fi cu mine în rai”.

În liturghia siriacă, îl auzim pe Sfântul Petru care îl împiedică pe tâlhar să intre în rai: „Cu adevărat tu ai făcut prea multe, ușa va rămâne închisă”. Dar celălalt, arătându-și crucea pe care o poartă pe piept, îl îndepărtează pe Petru zicând: „Iată cheia. Ea îmi permite să intru”.

Fiindcă, spunea Sfântul Maxim Mărturisitorul, Crucea este judecata judecății și condamnarea condamnării.

Aproape de cruce se țin Maica, Prietenul și alte două femei, singure credincioase când ceilalți discipoli fug. Este cea dintâi Biserică, peste care țâșnește Duhul din coasta străpunsă a lui Iisus, cu apa botezului și sângele euharistiei. Mama și Prietenul – Răstignitul îi încredințează pe unul altuia, în această imensă comuniune care face din noi toți prietenii Săi și din ea – mama noastră.

Totuși, întunericul pare a se închide peste El. Dumnezeu suferă omeneste infernul nostru, infernul propriei Sale absențe: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?” Pentru o clipă (cine poate să o măsoare?) unitatea Tatălui cu Fiul pare a se rupe, într-atât se identifică Iisus cu angoasa noastră, cu indiferența noastră revoltată sau disperată. Dar

răsună și un alt strigăt: „Părinte, în mâinile Tale îmi dau Duhul Meu”. Și abisul, deschis pentru o clipă, se umple de Suflarea Învierii. Așa cum a scris Hans Urs von Balthazar: „Iadul însuși devine Biserică”.

Spre seară, la sfârșit, vine o pace stranie. Iosif din Arimateea, ucenicul secret, nu se teme să-l înfrunte pe Pilat pentru a-i cere trupul lui Iisus. Un Iosif a ținut în brațele sale pe pruncul Iisus, un altul îl ia mort în brațele sale. Căci aici viața și moartea se întrepătrund. Acest mort pe care Îl veghează Duhul și femeile nu este mort. Ființa Sa de lumină coboară până la aceste margini unde lumea abandonată de noi alunecă în neant. El „coboară” – elevație inversă – și din mâinile Sale puternice se ivesc Bărbatul și Femeia, toți bărbații și toate femeile, și îi recrează într-o clipă. Lumina luminează în întuneric și de această dată întunericul este învins de ea. Mormânt, grotă maternă sau cameră nupțială, pământul este însămânțat de focul Duhului. Hristos va învia din morți, Hristos va învia morții și totul va fi pentru totdeauna viu.

Paștile: Hristos a înviat!

Învierea: găsim o expresie destul de originală a evenimentului în scurtele mărturisiri de credință pe care Pavel le inserează în epistolele sale, mai ales în prima sa epistolă către Corinteni (15, 3-5): „Căci v-am dat, întâi de toate, ceea ce și eu am primit, că Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi; Și că a fost îngropat și că a înviat a treia zi, după Scripturi; Și că S-a arătat lui Chefa, apoi celor doisprezece; În urmă S-a arătat deodată la peste cinci sute de frați, dintre care cei mai mulți trăiesc până astăzi, iar unii au și adormit; După aceea S-a arătat lui Iacov, apoi tuturor apostolilor..”.

Totodată, găsim în aceleași epistole și în prima epistolă a lui Petru cuvintele unor imne nu mai puțin vechi care exaltă sensul învierii ca transfigurare germinativă a lumii: „Pentru aceea zice: «Suindu-Se la înălțime, a robit robime și a dat daruri oamenilor.» [...] Cel ce S-a pogorât, Acela este Care S-a suit mai presus de toate cerurile, ca pe toate să le umple” (Ef 4,

8-10). Deopotrivă „Mielul neprihănit” și „Cel ce ține cele șapte stele în dreapta Sa”, cum spune Apocalipsa (2, 1), Cel în care subzistă toate și care, întrupat, dat morții, înviat, umple totul de lumina Sa, „lumină a vieții”, după cum spune Sfântul Ioan (8, 12).

Despre învierea lui Iisus, Scriptura a multiplicat, fără a căuta să coordoneze nimic, faptele unei absențe-prezențe ce sfidează inteligența noastră adaptată la moarte. Viața orbește în fața strălucirilor ei multiple. Nu voi încerca să discut despre mormântul gol – lumea, atât de mult timp sigilată de moarte, este de acum un mormânt vid! –, nici despre atâtea atestări ale Învierii. Cunoaștem oare o simfonie dacă analizăm cerneala și hârtia prin care și pe care a fost tipărită? N-ar fi mai bine să pregătim urechea pentru muzică? Sunt surzii cei mai buni critici muzicali, iar cei care neagă dintr-o dată misterul cei mai capabili să îi discearnă urmele? Prefer acest imens poet anonim de la sfârșitul secolului I care Îl făcea pe Înviat să vorbească astfel, într-un limbaj care a fost reluat în liturghii:

„Am deschis porțile ferecate
... aproape nimic n-a fost închis
pentru că eu sunt poarta tuturor ființelor.
Am venit să-i eliberez pe prizonieri, ei sunt ai mei
și nu abandonez pe nimeni”.

(Odele lui Solomon, 17)

Hristos, Dumnezeuul întrupat – „Cuvântul trup S-a făcut” – S-a împărtășit până la capăt, împărtășire

care și astăzi este condiția noastră. Vom împărți umanitatea în individualități închise, care se urăsc sau se confundă. Spargere care se prelungește și se lărgește în uri colective. Spunem că suntem persoane: dar prin noi înșine rămânem niște avortoni! Hristos, dimpotrivă, este o persoană perfectă, pentru că este o persoană divină, „unul din Sfânta Treime”. Sigur că este vorba despre un individ concret, al cărui chip poate fi sugerat de artă. Dar, întrucât este „iubirea fără limite”, El nu este separat de nimic, de niciunul dintre noi, de la începutul și până la sfârșitul istoriei: „om maxim”, El duce în sine întreaga umanitate. Moare cu noi, înviem cu El.

Învierea nu semnifică reanimarea unui cadavru, adică un mort ce revine la viață în condițiile în care se găsea înainte de a muri. Învierea lui Hristos răstoarnă radical aceste condiții. Sigur că Înviatul este foarte real, Se lasă atins de Toma, împarte hrana cu ucenicii și totuși este diferit, „sub o altă formă”, spune sfârșitul din Marcu, în așa fel încât Maria Magdalena Îl consideră grădinarul și pelerinii de la Emaus – un călător neinformați. El scapă spațiului și timpului care desparte, le transformă în moduri ale întâlnirii și în drumuri ale comuniunii. În El divinul și umanul se unesc definitiv, umanul găsimându-se astfel împlinirea în această umanitate transfigurată, îndumnezeită, penetrată de acum înainte, ce „lucrează” în profunzimile istoriei, după cum se spune despre o femeie care este „în travaliu”; este Femeia deopotrivă persecutată și „înveșmântată în soare”, despre care ne vorbește Apocalipsa în cel de-al doisprezecelea capitol.

„Așa cum fierul, ajuns în contact cu focul, ia culoarea acestuia, tot așa trupul [cu alte cuvinte creația], după ce a primit în ea pe Cuvântul îndumnezeitor, este eliberată de stricăciune. Astfel [Hristos] a reînnoit firea noastră pentru a o elibera de moarte” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Omilie la Luca*, V, 19).

Dar atunci de ce Învierea rămâne tainică? Din respect pentru libertatea noastră. Cel înviat nu Se impune. El nu Se arată după puterile acestei lumi, ci Se revelează doar celor care Îl primesc în foc și în dragoste. Nu învierea provoacă credința, ci credința permite învierii să se manifeste. Iisus ne cheamă cu blândețe, după cum a chemat-o pe Maria Magdalena: doar atunci „ea s-a întors”, inima ei s-a întors, și L-a recunoscut. Și în acest moment frânge pâinea, într-o casă întâmplătoare, încât pelerinii de la Emaus să-L recunoască – și El să dispară, pentru a rămâne de acum înainte prezent în euharistie, în Duh, în „tainele” Bisericii.

În Biserică, umanitatea Sa, care este și a noastră, umanitate deopotrivă răstignită și slăvită devine pentru noi izvor de Viață. Cu siguranță că moartea domnește pretutindeni și totul ne reamintește prezența ei: despărțirea, tristețea, dispariția celor care ne iubesc, tragediile atât de adesea atroce ale istoriei și ura față de sine și față de alții. Dar toate aceste situații, dacă le traversăm cu încredere în Cel înviat, dacă acceptăm să ne primim de la El, pot deveni căi ale Învierii. Hristos a înviat, moartea spirituală este învinsă, moartea nu mai este decât vâlul întins al iubirii. Atunci, în adân-

cul nostru, angoasa devine încredere și nu mai avem nevoie nici de slujitori și nici de dușmani. S-ar crede că n-ar exista niciun efect, dar El este aici, El, prietenul nostru, locul nostru – „veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi” – și prezența Lui este o deschidere de lumină. „Ieri am fost îngropat cu Tine, Hristoase, spune vecernia pascală. Astăzi mă ridic cu Tine, Cel înviat”. Da, ne trezim ca niște copii, ca niște convalescenți, în lumina Paștilor – și aceasta este prima dimineață a lumii, un migdal înflorește printre ruine, Dumnezeu ne redă [*re-donne*] viața, ne iartă [*par-donne*]. „Nimeni nu te-a osândit? o întreabă Iisus pe femeia adulteră. Nici Eu nu te osândesc. Mergi și să nu mai păcătuiești”.

Întorcându-se la Tatăl în timpul Înălțării, Hristos Își încheie eliberarea noastră, ne dă voie să primim Duhul, „noutatea Duhului” și deschide pentru responsabilitatea noastră șantierul istoriei: până ce va reveni și pentru ca să revină. În această urmă a libertății creatoare, suntem chemați să spargem cercul neantului și să antrenăm întregul cosmos și pe toți oamenii într-un dinamism al învierii.

Da, Hristos a înviat. Și toți și toate sunt de acum înaintea vii pentru totdeauna.

Înălțarea sau lumea Rugului aprins

Înălțarea lui Hristos implică un simbolism pe care mulți îl ignoră. Spiritele puternice rânjesc, copiii pun întrebări despre călătoriile spațiale, susținătorii *New Age*-ului evocă vizita și plecarea unui extraterestru. În realitate, Iisus iese din spațiul nostru pentru a intra, cu umanitatea noastră și cosmosul de care este responsabil, în slava deplină a lui Dumnezeu. Eveniment în Dumnezeu Însuși și eveniment în eternitate! Cuvântul că El urmează „să Se așeze la dreapta Tatălui” implică asocierea cu puterea dumnezeiască; este adevărat, însă nu este mai puțin adevărat că, de acum înainte, El este și *împreună cu noi*, căci toți suntem în El.

Înălțarea este menționată pe scurt în adaosul lui Marcu și la sfârșitul Evangheliei după Luca, unde Hristos, dispărând, ne învăluie cu binecuvântarea Sa; este descrisă în detaliu de același Luca la începutul cărții Faptelor Sfinților Apostoli: pe Muntele Măslinilor, în promisiunea Duhului Sfânt, în prezența celor doi îngeri care mărturisesc că „cerul” se deschide de acum înainte

pentru pământ și că Iisus va reveni „tot așa precum L-ați văzut ducându-Se..” ..

În primele secole nu erau deloc despărțite Înălțarea de Paști și de Cincizecime. Distincția lor a venit din povestirea lui Luca, el introducând numere simbolice: patruzeci de zile de la Înviere la Înălțare, zece de la aceasta până la Rusalii. În realitate, mișcarea este unică: umplând totul de prezența Sa, Iisus merge din adâncul iadului în înălțimile cerului: „Iar Eu, când Mă voi înălța de pe pământ, îi voi trage pe toți la Mine” (In 12, 32).

În același timp, El a putut, în Cuvântarea de despărțire, să anunțe: „Este bine pentru voi ca Eu să mă duc”, fiindcă această absență, împlinită prin Înălțare, este condiția însăși a trimiterii Duhului care va face din noi, în mod sacramental, un singur Trup cu Răstignitul-Slăvit. Într-adevăr, spune Sfântul Pavel, Hristos „este Duh” (2 Co 3, 17) și cel din urmă Adam este „Duh dătător de viață” (1 Co 15, 45). El este receptacolul debordant al Duhului și Duhul este cel care Îl arată.

Înălțarea este astfel împlinire de către Hristos a sarcinilor încredințate omului și a căror realizare El o face posibilă, prin unirea cu Duhul și cu libertatea noastră. Hristos „recapitulează” toate lucrurile și unește în El pe „cele din ceruri și cele de pe pământ” (Ef 1, 10). În umanitatea Sa integrală, El transcende opoziția masculinului și femininului și permite eliberarea femeii și autenticitatea durabilă a iubirii; în El, în jurul Lui, chiar pe Cruce, când îi răspunde tâlharului, pământul

devine rai; prin Înălțarea Sa, după ce a unit lumea pământeană și pe cea îngerească, El aduce ofrandă Tatălui din întreaga creație.

Înălțarea pecetluiește imensa unire a umanității și a Tatălui. „Căci Hristos n-a intrat într-o Sfântă a Sfințitor făcută de mâini – închipuirea celei adevărate – ci chiar în cer, ca să Se înfățișeze pentru noi înaintea lui Dumnezeu” (Evr 9, 24). Imaginea însăși a „urcării” este sacerdotală, căci „Se înalță în altar”. Hristos slăvit, dar întotdeauna însemnat de cererile noastre, „mijlocește pentru noi”. Înălțarea întemeiază astfel cultul creștin, ea este *epicleză*, mijlocire fondatoare și permanentă grație, datorită căreia Tatăl trimite peste noi pe Duhul Său.

Astfel se realizează tainic și sacramental voința originală a lui Dumnezeu, adică slăvirea, „îndumnezeirea” umanității și „participarea sa la natura divină” (2 Ptr 1, 4). Hristos împlinește adevăratul nostru destin și noi îl propunem întru El, într-o dinamică a transfigurării. Începând de acum, spune Pavel, „voi ați murit și viața voastră este ascunsă cu Hristos întru Dumnezeu. Iar când Hristos, Care este viața voastră, Se va arăta, atunci și voi, împreună cu El, vă veți arăta întru slavă” (Col 3, 3-4). Înălțarea este în întregime întoarsă, prin Cincizecime, către revenirea lui Hristos sau mai curând către revenirea tuturor lucrurilor în Hristos.

S-ar putea spune, împreună cu anumiți Părinți ai Bisericii, și aceasta este o viziune prodigioasă, că de acum nu numai umanitatea, ci și lumea întreagă au

devenit un imens „Rug aprins”. Da, totul există de acum în două moduri: într-un mod profund (să nu uităm că latinescul *altus* înseamnă și profunzime și înălțime), în care ființele și lucrurile apar în incandescența slavei, în rădăcinile dumnezeiești, devenite vii în Hristos – pentru că Dumnezeu „împreună cu El ne-a sculat și împreună ne-a așezat întru ceruri, în Hristos Iisus” (Ef 2, 6), în așa fel încât viața noastră este de acum ascunsă cu Hristos în Dumnezeu. Dar acest Rug Aprins este umbrit de cenușa orbirii noastre, de pofta și de orgoliul disperat care permit forțelor neantului să se așeze între Hristosul slavei și Hristosul răstignit. Totuși, în euharistie, acest foc, care nu este altul decât cel al Duhului, nu încetează să ne dea putere. Profeția și sfințenia presupun îndepărtarea pe alocuri a cenușii pentru a face să se înalțe incandescența tainică la suprafața istoriei. Puterea creștinilor în lume, puterea regilor, a preoților, a profeților se desfășoară astfel între persecuție și creativitate, în puterea mereu răstignită, mereu capabilă de înviere a lui Hristos Pantocrator, al Căruia trup, ce poartă deopotrivă urmele cuielor și slava, face să țâșnească pe pământ apa botezului și sângele euharistiei. Astfel să pregătim Ziua biruinței în care Duhul va sufla atât de puternic, încât va îndepărta toată cenușa.

Trebuie să concluzionăm, împreună cu Sfântul Efrem Sirul:

„Binecuvântat fie Cel ce locuiește în noi!
Binecuvântată biruința Sa!

Maria L-a purtat ca pe un prunc,
Preotul L-a purtat ca pe o jertfă,
Crucea L-a purtat ca pe un suferind;
Cerurile Îl poartă ca pe Dumnezeu.
Binecuvântată fie o asemenea unire!
Nașterea Sa pentru noi este curățire.
Botezul Său – iertarea noastră,
Moarta Sa – viața noastră,
Înălțarea Sa – bucuria noastră.

(Imne despre Înviere, nr. 1)

Rusaliile: Biserica Sfântului Duh

„Duminica Paștelui, spunea Sfântul Atanasie al Alexandriei în *Scrisori la sărbători*, se întinde printr-un har continuu timp de șapte săptămâni de la Pogorârea Duhului Sfânt”, adică de la Sfânta „Cincizecime”. Prin înălțare, Hristos a reușit să unească cerul și pământul. În această uriașă unitate, Duhul poate coborî într-o tainică plenitudine, inaugurând „Cincizecimea”.

Este reluarea și împlinirea sărbătorii biblice a secerișului. Părinții Bisericii au văzut aici pe Hristos oferind Tatălui jerba creației aurite în soare, în marele vânt al Duhului.

Este reluarea și împlinirea anului jubiliar în care, la fiecare cincizeci de ani, datoriile trebuiau iertate și sclavii eliberați. Cincizecimea creștină are valoarea unui jubileu unic prin care omul este introdus în Împărăție. Apostolii ies ca beți din foișor pentru a anunța anul jubiliar definitiv în care, după cum spune Sfântul Pavel, noi nu mai suntem robi, ci fii.

Aceasta este reluarea și împlinirea evenimentului în care Dumnezeu a dat Legea, pe Sinai. „Glasul din Sinai face loc Duhului Sfânt care aduce legea cea nouă, cea înscrisă în inimi”.

„Vă este de folos ca să mă duc Eu”, spusese Iisus în Cuvântarea de despărțire. „Căci dacă nu Mă voi duce, Mângâietorul nu va veni la voi, iar dacă Mă voi duce, Îl voi trimite la voi”. Și Sfântul Atanasie scrie: „Dumnezeu S-a făcut purtător de trup pentru ca omul să se poată face purtător de Duh (pnevmatofor)”. Devenit, prin cădere, exterior umanității, până în punctul de a-i apărea cel mai adesea ca o lumină de fulger, Duhul este dat prin Hristos și devine mai lăuntric omului decât își este acesta lui însuși. Citindu-l pe Sfântul Pavel, noi nu știm niciodată foarte bine dacă prin cuvântul *pneuma* trebuie să înțelegem această Persoană tainică, viața dumnezeiască pe care ne-o comunică sau duhul omului care o primește. Duhul care Se odihnește peste Fiul în timpul Întrupării, ca ungeră a Sa mesianică, Se odihnește de acum înainte în fiecare ființă umană, devenită, fie că știe, fie că nu, „fiu în Fiul”.

Este greu de a aminti de Duhul, El, Dumnezeul tainic, Cel liniștit, El, care este mai degrabă sărbătoare, decât sărbătorit. El este viața vieții, frumusețea frumuseții și liniștea din inima cuvântului. El este în fiecare dintre noi „fără sfârșit”, cel din lăuntrul nostru, după cum Îl numea Augustin, cel care face infinite interioritatea și deschiderea fiecărei persoane. El crește dragostea jertfelnică până la a nu avea nume propriu

– căci Dumnezeu în întregime este sfânt, Dumnezeu în întregime este Duh – și persoana Paracletului se șterge în fața luminii pe care ne-o comunică pentru ca această lumină să fie izvorul existenței noastre celei mai personale. El este această mișcare către celălalt, care ne permite să spunem că Iisus este Hristosul, să încercăm, cu El și întru El, să-L chemăm pe Dumnezeu *avva*, adică Tată, un cuvânt de o tandrețe copilărească, și deci să recunoaștem în fiecare om, devenit fiu, chiar ființa Sa. El ne face astfel să participăm la viața însăși a Treimii, adică la plenitudinea Iubirii. În Duhul, Treimea nu ne mai este exterioară, ci noi participăm la acest mod de existență inefabil, în care persoanele Se conțin reciproc fără a Se confunda și în care „Unul se răspândește în Trei și Trei Se adună în Unu”. Ceea ce căutăm nostalgic, uneori tragic, în prietenii și iubirile noastre, o unitate în care celălalt rămâne diferit, în care el se revelează cu atât mai necunoscut cu cât este cunoscut, această Viață – și Viața, aici, este celălalt nume al Duhului – El nu încetează să ne ofere.

Astfel, Duhul de la Rusalii revelează – sau mai bine zis sugerează – taina persoanei. Hristos ne face pe toți, întru El, în trupul Său, membre unii altora. Dar această fuziune nu este confuzie, pentru a relua o expresie a lui Maister Eckhart: la Rusalii, „limbile de foc se împart și El așază câte una deasupra fiecăruia”, ne spun Faptele Apostolilor. Învierea distruge peretele angoasei în care libertatea noastră se rănește și înnebunește; Duhul iluminează din interior această libertate și o hrănește ca

o inspirație creatoare, o face capabilă să treacă ființele și lucrurile de la viața amestecată cu moarte, la viața amestecată cu veșnicie.

Înțelegem astfel că dacă Duhul nu are nume propriu, are însă mai multe chipuri, nu doar chipul frumos al ființelor tinere, când frumusețea se așază peste ele ca o chemare, ci mai ales frumusețea paradoxală pe care slujirea și credința o înalță din inimă în timpul căderii și al suferinței – da, împărăția chipurilor este împărăția Duhului Sfânt, toate reprezentările Rusaliilor o sugerează...

Cincizecimea a inaugurat era Duhului, pe care o simțim astăzi intensificându-se, pentru că istoria însăși, cu dimensiunile sale planetare și nucleare, cu acest vid care face ravagii și în care crește totuși setea de viață și de comuniune, istoria însăși ne confruntă cu lucrurile din urmă. După prăbușirea societăților creștine, creștinismul reîncepe într-o smerenie creatoare și era se deschide pentru divino-umanitate.

Nu mai este vorba astăzi de a-L gândi pe Dumnezeu ca fiind împotriva omului, așa cum au fost ispite să o facă vremurile creștinătății, mai ales în perioadele de decadență. Nici de a-l gândi pe om ca fiind împotriva lui Dumnezeu – dar împotriva cărui Dumnezeu? – așa cum au făcut-o atât de des marile revolte ale Europei moderne. În divino-umanitatea hristică, spațiul Duhului și al libertății, divinul și umanul se împlinesc unul în celălalt, „neîmpărțiți și nedespărțiți”. Din potirul euharistic țâșnește Duhul peste lume. Întreaga adunare

euharistică este locul unei Cincizecimi continue. Rolul Bisericii, în aceste vremuri în care Rusaliile, în mod tainic, se intensifică, este de a da lumii oameni liberi, responsabili și creatori, capabili de a citi pretutindeni și de a elibera imensul salt al Duhului.

6 August:
Schimbarea la față,
un fulger al Împărăției

Evangheliile sinoptice – Matei, Marcu și Luca – povestesc în termeni aproape identici, evenimentul Schimbării la față. Iisus aduce cu El pe Petru, Iacob și Ioan – ultimii doi sunt frați –, adesea însoțitorii Săi preferați „pentru că ei erau mai desăvârșiți decât ceilalți”, spune Sfântul Ioan Gură de Aur; Sfântul Petru pentru că Îl iubea mai mult pe Iisus, Sfântul Ioan pentru că era iubit mai mult de El și Sfântul Iacob pentru că se alăturase răspunsului fratelui său: „da, putem să bem paharul pe care îl vei bea Tu” (Mt 20, 22).

Iisus îi duce pe un „munte înalt”, loc înalt al manifestărilor dumnezeiești; tradiția va spune: Taborul. Acolo El apare înveșmântat în razele unei lumini strălucitoare, care țâșnește atât din fața Sa, „strălucind ca soarele”, cât și din veșmintele Sale – lucrare a oamenilor, a culturii lor –, răspândindu-se peste natura înconjurătoare, după cum ne înfățișează icoanele.

Moise – simbolizând Legea – și Ilie – profeții – apar și vorbesc cu Iisus. Primul Legământ înseamnă ultimul Legământ. Luca precizează că vorbesc despre *exodos*-ul Domnului. Petru, în extaz, spune că vrea să construiască trei corturi, sperând să rămână mai mult timp în această stare. Însă totul este copleșit de „norul luminos” al Duhului, din care se aude – în inimile celor trei apostoli tulburați, căzuți la pământ – vocea Tatălui: „Acesta este Fiul Meu întru care am binevoit, pe acesta să-L ascultați!” Apoi totul dispare și nu mai rămâne decât Iisus singur care le poruncește celor trei martori să nu spună ceea ce tocmai văzuseră „până ce nu va învia dintre cei morți”.

De la sfârșitul persecuțiilor, din secolul al IV-lea, mai multe biserici au fost ridicate pe Tabor. Hramul lor seamănă la origine cu cel a sărbătorii care, din secolul al VI-lea, s-a răspândit în tot Orientul Mijlociu. Ea a fost introdusă în calendarul roman în 1497 de către papa Calixt al III-lea, drept mulțumire pentru o victorie asupra otomanilor. Evangheliile nu permit fixarea, în ritmul anului, a unei date pentru Schimbarea la față. Cu intuiția sa cosmică, Răsăritul a stabilit data în 6 august, marele mijloc al anului, apogeul luminii estivale. Atunci sunt binecuvântate adesea fructele de sezon, strugurii, de exemplu, în țările mediteraneene. Occidentul, mai puțin sensibil la semnificația duhovnicească a evenimentului, preferă astăzi, pentru a urma cronologia, să sărbătorească Schimbarea la față înaintea Paștelui, la începutul Postului Mare.

În ritul bizantin, sărbătoarea pune accent pe dumnezeirea lui Hristos și pe caracterul trinitar al acestei străluciri. „Vorbind cu Hristos, Moise și Ilie descoperă că El este Domnul celor vii și al celor morți, Dumnezeu care a vorbit în Lege și în Profeți, despre care glasul Tatălui mărturisește din norul luminos...”, spune liturghia.

Totuși, Schimbarea la față nu este o biruință pământească, întotdeauna respinsă de Iisus – și aceasta este greșeala lui Calixt al III-lea –, nici o stare spirituală de savurat – și aceasta este greșeala lui Petru –, ci o strălucire a acestei Împărății care este Hristos Însuși, o lumină ce este de asemenea lumina Paștelui, a Rusaliilor, a Parusiei, când, la „reîntoarcerea” lui Hristos, lumea întregă va fi transfigurată. Moise și Ilie, după cum am spus, vorbesc cu Iisus despre *exodos*-ul Său, adică despre Patima Sa: doar aceasta va face să strălucească lumina nu doar pe munții simbolici ai teofaniilor și ai extazului, ci și în inima însăși a suferinței, a iadului și a morții. Să cităm încă o dată liturghia: „Ascultați-L [spune Tatăl] pe Cel care prin Cruce a golit iadul și a dat morților viața veșnică”.

Pentru teologia ortodoxă, lumina Schimbării la față este energia dumnezeiască (după vocabularul stabilit în secolul al XIV-lea de Sfântul Grigore Palama), adică fulgerul lui Dumnezeu, Dumnezeu Însuși care, rămânând inaccesibil în „superența” Sa, Se face, din iubire nebună, participabil. De unde importanța

acestei sărbători pentru tradiția mistică și pentru cea iconografică.

Această strălucire i-a făcut pe apostoli să cadă la pământ pe munte, iar aceasta s-a întâmplat pentru că era o lumină exterioară. Acum ea ne este dată – scânteie imperceptibilă sau fluviu de foc – în pâinea și vinul euharistiei. Atunci ochii noștri se deschid și înțelegem că lumea întreagă este binecuvântată de această lumină. Toate religiile, toate intuițiile artei și ale iubirii o spun, dar a fost nevoie de Hristos și, în El, de această uriașă Schimbare la față pentru ca, la capătul izvorului acestor pânze de foc, de pace și de frumusețe, să se arate, biruitor al nopții și al morții, un Chip.

15 august:
Adormirea Maicii Domnului

Adormirea Maicii Domnului exprimă în mod admirabil adagiul familiar Părinților Bisericii de la Sfântul Irineu de Lyon, în sec. al II-lea: „Dumnezeu S-a făcut om, pentru ca omul să devină Dumnezeu”. A deveni Dumnezeu vrea să spună a trăi o viață infinită, o viață eliberată de rău și de moarte. Pentru a mă face mai bine înțeles, voi aduce aici în discuție două icoane: cea a Maicii Domnului cu Pruncul și cea a Adormirii (voi explica acest cuvânt mai departe). În cea dintâi, Maica este cea care duce și protejează pe Fiul și câteodată, ca în „Maica Tandreții”, apasă la sânul ei micuța Lui față. Maria, în numele întregii omeniri, primește pe Dumnezeu. Prima asumare, cea a divinității de către umanitate. În cea de-a doua, totul se răstoarnă: Maica este moartă, așezarea sa traversează orizontal compoziția, ca o crisalidă neagră. Dar spațiul morții se deschide, Hristos apare biruitor și vertical din lumină, ceea ce face din icoană o cruce de slavă.

El ia în mâinile Sale sufletul fără trup al Maicii Sale, reprezentat ca un copil care urmează să se nască în Împărăție. Și strânge la sânul Lui acest chip al acestei femei-copil: sămânță și anticipare a creației transfigurate. Este cea de-a doua asumare, de această dată a umanului de către divin. Într-adevăr, Biserica a avut de foarte devreme intuiția că trupul Mariei, atât de „consubstanțial” cu trupul Celui Înviat, nu ar fi putut rămâne prizonierul morții. Astfel, Dumnezeuului făcut om Îi corespunde omul îndumnezeit și prima ființă omenească prezentă, suflet și trup, în slava dumnezeiască, cea care este „Femeia înveșmântată în soare”, despre care ne vorbește Apocalipsa. De acum, Maria se găsește dincolo de moarte și judecată, în lumina pe care Scriptura o numește Împărăție, dar, omenește, ea rămâne infinit maternă, întoarsă către toți oamenii, către suferința lor, către pelerinajul adeseori nesigur al Bisericii și în primul rând al Bisericii mistice care înglobează întreaga umanitate și întregul cosmos. În înalta spiritualitate a Bisericii vechi ca și în multe legende populare, Maria este cea care pronunță peste iad – și de asemenea peste iadul nostru lăuntric – rugăciunea pentru mântuirea universală.

Textele omiliilor răsăritene, plecând din secolul al V-lea, asociază Adormirea Maicii Domnului – adică o moarte liniștită, unde sufletul intră în pace – cu înălțarea trupului; sufletul unit cu trupul în unitatea persoanei (astfel va fi pentru fiecare dintre noi) este înălțat la ceruri, ridicat literalmente de forța Învierii

lui Hristos. Multe legende – pline de semnificații – au influențat liturghiile cele mai vechi. În timp ce Maria este anunțată că va muri de către un înger, apostolii, împrăștiați, sunt aduși în mod minunat aproape de ea. Ea îi consolează, îi binecuvântează, se roagă pentru pacea lumii și moare. Ei o îngroapă în Getsimani. Trei zile mai târziu, le apare în timpul celebrării euharistiei și ei găsesc mormântul gol. Sărbătorită la început în amintirea unui „loc” (astfel se face liturghia, din „loc” în „loc”) situat aproape de Betleem și unde Fecioara s-ar fi odihnit, Adormirea Maicii Domnului era sărbătorită în Occident și în Răsărit la jumătatea lui ianuarie. Sărbătoarea, răspândită în Imperiul „bizantin” în jurul anului 600, a fost adusă în Occident patruzeci de ani mai târziu de către Papa Teodor I, care venea din clerul de la Ierusalim.

În 1950, Pius al XII-lea a proclamat cu întreaga solemnitate dogma că „Imaculata Maică a lui Dumnezeu, Maria pururea fecioară, după ce și-a împlinit cursul vieții sale pământești, a fost înălțată cu trup și suflet în slava cerească”. Biserica Ortodoxă, care pregătește sărbătoarea printr-un post de cincisprezece zile, n-a simțit nevoia unei asemenea dogme, fiindcă nimeni, în cadrul ei, nu a contestat această taină a Adormirii Maicii Domnului și ridicării cu trupul la ceruri, taină pe care o proclamă textele sale liturgice: „Ea este Maica Vieții și a mutat-o la ceruri Cel care a locuit la sânul său feciorelnic”. „Orice fiu de pe pământ tresaltă în duh și sărbătorește cu bucurie preacinstita înălțare a Maicii

lui Dumnezeu”. Voi adăuga că în Răsărit, preacinstirea Maicii Domnului este deopotrivă omniprezentă și foarte discretă, aproape inițiativă, fiindcă ea ține nu de vestea Învierii lui Hristos, cât de receptarea acestei vești.

Diferența dintre Răsărit și Occident este că, pentru cel dintâi, Maria trebuia să treacă, în Hristos, printr-o moarte și înviere reale, în timp ce, pentru cel de-al doilea, dogma Imaculatei Concepții aduce îndoială asupra morții sale: asupra acestui punct, dogma din 1950 nu se pronunță. Oare să nu fie vorba decât de o ceartă de cuvinte ori, mai degrabă, de două moduri parțial diferite de a înțelege „păcatul strămoșesc” și transmiterea sa?

De fapt, atât pentru Răsărit, cât și pentru Apus, înălțarea cu trupul este un semn pentru toate timpurile. În Maria, „fică a Fiului său”, spune Dante, presimțim slava universului la sfârșitul veacurilor, când Dumnezeu va fi „totul în toți” și „totul în toate”. Înălțată la ceruri, spre deosebire de Hristos care S-a înălțat El Însuși, Maria este, după cum ne spun anumite texte liturgice, „Țara făgăduinței”. Adormirea Maicii Domnului anticipează Parusia și nu degeaba în marile fresce pictate pe pereții exteriori ai bisericilor și mănăstirilor din Moldova, arborele lui Iesei devine un Rug aprins uriaș și cosmic. Astfel, Adormirea anticipează și pregătește destinul nostru comun. În trupul Fecioarei, îngropat simbolic de către Apostoli – reamintire a Cincizecimii – în Ghetsimani – reamintire a Patimii răscumpărătoare –, în acest trup purtat către Lumina cea dintâi și cea de

pe urmă, toată creația este asumată de Cel necreat și tot trupul de pe pământ devine euharistie. „Bucură-te sămânță dumnezeiască a pământului, rai al Copacului Vieții”, scrie Sfântul Ioan Damaschin.

Pentru o sărbătoare a Tuturor Sfinților fără limite

„Sfintele sfinților”, spune liturghia bizantină înaintea împărtășirii. Și corul răspunde: „Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos...”. Unul singur este sfânt: dar toți cei pe care euharistia îi integrează în trupul lui Hristos participă la această sfințenie. Orice ființă umană creată după chipul lui Dumnezeu participă la această sfințenie. Un arbore, o piatră, oricât de multe cuvinte ale Cuvântului participă fiecare în maniera sa. Biserica își depășește limitele canonice pentru a păstra și aprofunda la infinit această sfințenie, cea a existenței universale pe care Duhul o poartă și o locuiește.

În creștinismul primitiv, orice comunitate era numită „biserica a sfinților”, o comuniune (*caritas, agapè*) de mântuiți-mântuitori chemați la rugăciune, pentru a depune mărturie, pentru a sluji la manifestarea Învierii, în orice ființă și în orice lucru. Fiindcă sfințenia este viața în sfârșit eliberată de moarte.

Puțin câte puțin, s-a ajuns la concluzia că unii erau mărturisitori mai buni. Martirii, mai întâi, căci atât în secolul al III-lea cât și la începutul celui de-al IV-lea Biserica siriană (care a fost mult timp motorul și modelul lumii bizantine) a instituit o sărbătoare a tuturor martirilor. Mai târziu, la Roma, Panteonul – templu al tuturor zeilor – a devenit locul tuturor acestor mărturisitori: cupolă exactă unde se exprimă vechea *pietas* romană, cu deschiderea de deasupra prin care se vede azurul și câteodată o pasăre... În Răsărit, cam în aceeași epocă, a fost consacrată tuturor sfinților, foarte logic, duminica de după Rusalii. În Apus, după mai multe variante locale, sărbătoarea a fost fixată, în 835, la 1 noiembrie. Or, acest moment era deja, la celți, sărbătoarea tuturor morților. Sfârșitul de an convenea, credeau ei, sărbătoririi acestor trecători dintre lumi. Lovitura de geniu a Occidentului creștin este de a fi plasat sărbătoarea Tuturor Sfinților *înainte* de această „zi a morților”, de a o fi pus *înaintea* morților și de a-i trage după sfinții care știu că nu mai există moarte întru Cel Înviat. Fiindcă El Se află pentru totdeauna între neant și noi, trăgându-i pe cei morți în uriașul fluviu al vieții de comuniune a sfinților.

Astăzi, în societatea secularizată în care moartea se vede puțin, unde nu se cunosc decât câteva figuri ale sfințeniei și acestea deformate de media, unde, pentru tineri mai ales, această sărbătoare este mai degrabă uitată, ziua morților absoarbe parcă și umbrește sărbătoarea Tuturor Sfinților. Se merge încă în cimitire, se curăță

mormintele și se pun crizanteme. Cei mai mulți nu se roagă, nu mai știu să o facă; există totuși o liniște, o reculegere în care se sparge limita dintre moarte și viață, ca la celții de altădată. Noi, cei care încercăm să fim creștini, ar trebui să-i redăm sărbătorii Tuturor Sfinților sensul său, pentru ca ea să cuprindă și Ziua morților. Isus a zis: „Eu sunt învierea și viața”: sfinții deschid calea către El, ei, cei care, fie că o știu sau nu, sunt identificați aici cu Cel singur viu. Fie știu, asemenea Sfântului Apostol Pavel, că „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine”; fie nu știu, asemenea tuturor celor care au dat unora mai mici veșminte, casă, prietenie și prin aceasta lui Hristos au dat (Mt 25, 37-40).

Există mult mai mulți sfinți decât ne imaginăm. Unii, cu adevărat, sunt cunoscuți; se știe – și de aceea ne încredințăm rugăciunilor lor – că fac într-un fel ca dragostea să se transmită în Trupul lui Hristos și, fără îndoială, în lumea întreagă devenită în mod tainic euharistie. Însă ni se întâmplă uneori ca, atunci când ne rugăm pentru un bărbat sau o femeie de care tocmai ne despărțim, să-i cerem să se roage pentru noi. Sfințenia este și în comuniune – căci, după cum spunea Péguy, trebuie să dăm mâna –, ea reprezintă viziunea cuprinzătoare a Bisericii vechi, „Biserică a sfinților”, care se întoarce. Da, sfințenia autenticată de câte o persoană extraordinară la mormântul căreia se fac minuni, mi se pare că interesează poate mai puțin decât *comuniunea* sfinților, o comuniune deschisă care sfințește umanitatea și universul. Există mulți sfinți necunoscuți, a căror bu-

nătate dezinteresată, putere liniștită, prezență dătătoare de nădejde și bucurie și capacitate smerită nu numai de a sluji, ci și de a crea se transformă, dacă pot să zic așa, în reparatori ai existenței universale, destrămată fără încetare de puterile perverse ale neantului. Ar fi mai bine ca Biserica să se decidă nu să-i canonizeze, ci să ne deschidă ochii către sfințenia vie, creatoare, ținută de tenebre, ținând tenebrele, făcătoare de dreptate, de pace, de frumusețe – către toți acești obișnuiți „cavaleri ai credinței”, pentru a vorbi ca Kierkegaard –, către toți acești eroi de o asemenea măreție umană: un Rembrandt, un Dostoievski sau o Simone Weil care credea că cel mai mare har este să știi cu adevărat că ceilalți există...

Sărbătoarea Tuturor Sfinților ne deschide ochii spre sfințenia tainică a fiecărei persoane, ba chiar spre sfințenia pământului – și aceasta pentru că ne place „Cântarea creației” a Sfântului Francisc.

Precedând și iluminând Ziua morților, sărbătoarea Tuturor Sfinților ne reamintește că Hristos nu încetează să învingă moartea și iadul. Un călugăr de la Athos îi spunea starețului Siluan că dacă un suflet, închis în refuzul său, va fi în iad, Hristos va fi acolo cu el și toți cei mântuiți se vor ruga ca el să se deschidă Sărbătorii universale și veșnice a Tuturor Sfinților.

Cuprins

Timpul sărbătorilor	5
Așteptarea și sosirea	13
„Iată, fiule, pe Dumnezeuul inaccesibil”	17
Epifanie și Teofanie: manifestarea Treimii	21
Miercurea Cenușii și Postul Mare	25
Joaia sfântă: anticiparea euharistiei	31
Vinerea sfântă: Drumul crucii	37
Paștile: Hristos a înviat!	43
Înălțarea sau lumea Rugului aprins	49
Rusaliile: Biserica Sfântului Duh	55
6 August: Schimbarea la față, un fulger al Împărăției	61
15 august: Adormirea Maicii Domnului	65
Pentru o sărbătoare a Tuturor Sfinților fără limite	71